

Sisällys

Esipuhe	9
Mitä lapselle ja nuorelle kuuluu?	13
Lapsuus nykyajan Suomessa.....	15
Lapsen hyvinvointi puntaroitavana.....	24
Lapseen liittyvät tulkinnat.....	32
Lapsen arki arvoon.....	74
Lapsen kehitysympäristöt	93
Mitä kotiin kuuluu?.....	95
Varhaiskasvatuksessa ja koulussa.....	138
Yhdessä tekemisen meininki	185
Yhteinen kieli – yhteinen ymmärrys.....	187
Yhdessä tekemisen toimintakulttuurit.....	217
Perheen osallisuus – pelkkää puhetta vai totta?.....	243
Yhdessä tekemisen käytännöt	267
Vastuukysymys – vielä kerran.....	268
Lapsen kehitysyhteisöjen kohtaamiset.....	273
Lapsen arki yhdessä tekemisen perustana.....	307
Muutosmyönteisyydellä lapsen hyvinvointiin	329
Lähteet	335

*”Joskus kaikki meistä tuntevat itsensä erilaisiksi,
ja se meitä myös yhdistää”*

Esipuhe

”Tämäpä yllätys”, sanoi Ihaa iltapäivällä nähdessään kaikkien tulevan taloaan kohti. ”Onko minutkin kutsuttu?”

(A. A. Milne: Nalle Puh)

Paula Määtän kirjoittama Perhe asiantuntijana -teos päätyi ilmes-
tyessään vuonna 1999 Ihaan ihmettelyä tulkiten kysymykseen, onko
mahdollista, että vanhemmatkin kutsutaan asiantuntijoina ammatti-
laisten rinnalle oman lapsensa asioissa. Vuonna 2010 kirjoitimme Anja
Rantalan kanssa uuden kirjan pohtiessamme, miksi edelleen vanhem-
pien ja ammatti-ihmisten yhteistyössä kumppanuus ja tasavertaisuus
olivat enemmän puhetta kuin käytäntöä. Pyrimme kirjassa vakuutta-
maan, että vanhemmilla on omasta lapsestaan sellaista tietoa ja osaa-
mista, jota ammatti-ihmisten ei kannattaisi sivuuttaa.

Näkemyksemme perustuu monipuoliseen tutkimustietoon. Tu-
tustuminen kansainväliseen erityispedagogiseen perhetutkimukseen
1990-luvun alussa herätti kiinnostuksen, miten suomalaiset perheet
selviävät, kun lapsella todetaan kehityksessä tai oppimisessa ongelmia.
Liityimme Jyväskylän yliopiston monitieteisen perhetutkimusyksikön
tutkijaverkkoon. Erityispedagogiikan laitoksella käynnistyi Varhais-
vuodet ja erityiskasvatus (VARHE) -tutkimushanke, jota professori
Paula Määttä johti vuosina 1990–2010. Anja Rantala tuli mukaan
1990-luvun puolivälissä ja väitteli tohtoriksi vuonna 2004. Kirjan au-

tenttiset aineistoesimerkit, joissa ei ole lähdemerkintää, ovat kirjoittajien opetustyön yhteydessä keräämiä tai VARHE-tutkimushankkeen opinnäytetöihin sisältyviä anonyymejä sitaatteja.

Päivitimme vuonna 2016 kirjan toiseen painokseen säädöksiä ja tilastotietoa koskevaa osuutta sekä lisäsimme uutta tieteellisten tutkimusten avulla avautunutta tietoa. Nyt jälleen kuusi vuotta myöhemmin olemme palanneet työstämään kirjan kolmatta painosta. Tähän painokseen olemme lisänneet ajankohtaista lainsäädäntöön sekä julkiseen keskusteluun liittyvää asiaa. Uutta tutkimustietoa on myös paljon esillä. Painotamme entistä enemmän lasten ja perheiden osallisuutta sekä hyvinvoinnin turvaamista.

Kirjan perusrakenne on pysynyt ennallaan: kokonaisuus rakentuu neljästä pääluvusta. Ensimmäisessä pääluvussa tarkastelemme, millaisen kasvualustan suomalainen yhteiskunta lapselle tarjoaa ja mistä lapsen kehityksen huolenaiheet kumpuavat. Lapsiperheiden hyvinvoinnin erot ovat suuria, ja 2020-luvun pandemia on tuonut uusia haasteita perheiden arkeen. Lapsuuden reunaehdot ovat samat, olipa lapsi millainen tahansa. Lapsiin liittyvien tulkintojen historiaa avaamalla pyrimme ymmärtämään lapsuuden duaalimallin syntymistä eli lapsen luokittelua tavalliseksi tai poikkeavaksi. Ekokulttuurisen näkemyksemme mukaan lapsen kehitystä tuetaan parhaiten vaikuttamalla hänen kasvuympäristöjensä käytäntöihin. Kodin, päivähoidon ja koulun arjesta syntyy lapsuus, jonka rakentamiseen tarvitaan yhteistyötä ja kunkin osapuolen asiantuntemusta.

Toisessa pääluvussa kuvaamme lapsen keskeisten kehitysympäristöjen moninaisuutta ja myös jännitteisyyttä. Lapsen kokemusmaailmaan välittyy monenlaista ristivetoa sekä kotona että muissa kasvuympäristöissä. Kolmas pääluku siirtää katseen lapsille tärkeiden aikuisten yhteistyöhön ja siihen, millaisin pelisäännöin yhteistyötä tehdään ja millaiseksi vanhempien asema määrittyy. Olenaisena teemana tässä pääluvussa on ammatillinen puhe perheestä sekä näkemykset yhteistyön mahdollisuuksista ja lasten ja vanhempien osallisuudesta. Joudumme

edelleen ihmettelemään, miksi ammatillinen puhe perheistä liittyy vanhempien tunteiden arviointiin ja yhteistyön vaikeuksien korostamiseen.

Neljännessä pääluvussa käsittelemme yhdessä tekemisen käytäntöjä. Ensin esittelemme tuttuja yhteistyön kuvioita ja arvioimme niitä kriittisestikin. Lopuksi päädyimme kuvaamaan Jyväskylän yliopiston erityispedagogiikka-oppiaineen Varhaisvuodet ja erityiskasvatus (VARHE) -tutkimusryhmämme (1990–2010) työn tuloksia ekokulttuuriseen ajatteluun perustuvista yhteistyökäytännöistä ja työskentelytavoista. Esittelemme näiden menetelmien ja työtapojen rinnalla myös joitakin 2010-luvun uusia arviointi- ja työmenetelmiä, jotka perustuvat vanhempien tasavertaiseen osallisuuteen. Päättämme kirjan muutostmyönteisyyden voimaan lapsen hyvinvoinnin turvaamisessa.

Toivomme tämän kirjan valottavan ja voimistavan näkemystä, että erityinen onkin tavallista.

Jyväskylässä 16. helmikuuta 2022

Paula Määttä

YTT, emeritaprofessori

Anja Rantala

KT, emeritalehtori